

Використання комунікативно-ситуативних вправ для розвитку моральних компетентностей у дітей з інтелектуальними порушеннями

На всіх етапах розвитку суспільства мораль є важливим регулятором людської поведінки, людських відносин.

Мораль (лат. *Moralis* – моральний, від *mos* (*moris*) – звичай, воля, закон, властивість) – система поглядів, уявлень, норм, оцінок, які регулюють поведінку людей; форма суспільної свідомості.

Дитина з інтелектуальними порушеннями не володіє достатнім запасом моральних уявлень і понять для аналізу норм і правил поведінки. Вона не може порівняти свою поведінку з поведінкою оточуючих, ясно собі уявити наслідки того чи іншого вчинку, дати правильну оцінку моральним спонукуванням. Все це нерідко призводить до порушення норм поведінки, розбіжностей між словом і ділом.

Проблема виховання дітей з особливими потребами висвітлена в працях таких вчених-дефектологів як В.І. Бондар, І.В.Дмитрієва, І.Г. Єременко, А.І. Капустін, В.О. Липа, Г.М. Мерсіянова, В.М.Синьов, Л.А. Співак, Н.В.Тарасенко, В.Є.Турчинська, О.П. Хохліна та ін., які особливу увагу приділяють питанням моральної вихованості школярів, наголошуючи при цьому, що навчання і виховання складають єдиний процес, діалектикою якого є єдність і взаємодоповнення двох автономних систем зі своїми специфічними функціями.

В той самий час, виховна система являє собою комплекс компонентів, умов, які з найбільшою ефективністю сприяють розвитку кращих моральних рис учнів не шляхом прямого впливу, а в процесі повсякденних “справ” дитини з особливими потребами у виборі моральних рішень і дій.

У працях І.Д. Бежа, В.І. Бондаря, Л.С. Вавіной, С.П. Миронової, А.М. Висоцької доведено, що специфічною особливістю морального виховання є те, що його не можна відокремити в якійсь особливий виховний процес. Формування морального образу протікає в процесі багатогранної діяльності дітей (іграх, навчання), у тих різноманітних відношеннях, в які вони вступають у різних ситуаціях із своїми однолітками, із дітьми молодшими за себе, із дорослими. Проте слід пам'ятати, що використання комунікативно-ситуативних вправ для розвитку моральних компетентностей

у дітей з інтелектуальними порушеннями є цілеспрямованим процесом, що передбачає визначену систему форм, методів і прийомів педагогічних дій.

Про важливість застосування комунікативно-ситуативних вправ у навчання і вихованні розумово відсталих учнів говорили Жан Ітар, Едуард Сеген, Марія Монтесорі, О.М.Граборов, Л. С. Виготський, О.Я.Савченко, А. Пушкарьова, І.Г. Єременко та ін.

На сучасному етапі розвитку науки, відомі такі засоби корекції і розвитку комунікативної сфери дитини з інтелектуальними порушеннями, як ситуативні завдання, дидактичні ігри.

Завдання педагога інклюзивної освіти – допомогти дітям виділити, усвідомити, узагальнити ті моральні норми, які підлягають засвоєнню. Важливо, щоб в процесі засвоєння правил поведінки в різних ситуаціях і видах діяльності учні були активні і виявляли емоційно-особистісну зацікавленість у правильному вчинку.

Комунікативні завдання з використанням ситуативних вправ є цінними для досягнення реального практичного результату – формування моральної компетентності учнів з інтелектуальними порушеннями, адже вони вивчають мовні одиниці з метою їх використання в діяльності, називаючи такі вправи ситуативними, зазначаю, що вони мають певні переваги над іншими вправами: сама ситуація мовленнєвого спілкування сприяє усвідомленню основних граматичних понять, а вирішення граматичного завдання стимулює мовленнєву творчість; ситуативні вправи не вимагають додаткового часу для реалізації комунікативно-мовленнєвих завдань; такі вправи використовую на всіх етапах самопідготовки, виховних заходах, режимних моментах незалежно від теми.

Виховний процес у своїй виховній групі будує таким чином: в ньому передбачаються ситуації, коли вихованець стає перед необхідністю самостійного морального вибору. Але моральні ситуації ні в якому разі не подаю як навчальні або контролюючі, інакше їх виховне значення може бути недоцільним.

Зі своїми учнями засвоєні правила і норми закріплюю в різних життєвих ситуаціях, у стосунках з різними групами вихованців і дорослих. При цьому забезпечую поступовий перехід від елементарних форм зовнішнього управління вчинками і діями до мотивації необхідності їх вибору, це є механізмом їх усвідомлення.

Значним потенціалом для розвитку комунікативних умінь дітей з інтелектуальними порушеннями є ситуації. Саме тому в своїй роботі в спеціальній школі використовую ситуативний матеріал, який займає достатньо важливе місце під час всіх режимних моментів. Завдяки їх використанню в учнів розвиваються просторові уявлення, збагачується словник термінів, розвивається мовна активність. В процесі виховання в дітей з вадами інтелекту формується система знань, переконань, навичок, рис особливості, стійких звичок поведінки, які слугуватимуть основою для подальшого самостійного життя.

Виділяю *ситуативні вправи*, виконання яких залежить від мовленнєвої ситуації. Головною властивістю ситуативних вправ є наявність мовленнєвого стимулу, що викликає комунікативну реакцію учня і впливає на відбір відповідної мовної одиниці.

Комунікативно-ситуативні вправи розробляю на реальному життєвому матеріалі або взірцевому тексті, що є актуальним для певного шкільного віку. Це для учнів є цікавим, близьким і зрозумілим, і має виховний і соціокультурний потенціал. Одноразові вказівки і поради педагога підкріплюються практичними діями самих дітей з інтелектуальними порушеннями, усвідомлюються ними, головне, сприяють розвитку ефективних прийомів.

Якщо виникає конфліктна ситуація застосовую прийоми:

- **Фотографія**

МЕТА: формування адекватних способів реагування на конфліктні ситуації.

Подається команда: «Клас, завми!». Обирається група дітей – «епіцентр» конфлікту – це і буде фотографія. Вони залишаються нерухомі. Іншим команда: «Оживи!». Ці учні коментують «фотографію», дають поради.

- **Поверни минуле**

МЕТА: формування адекватних способів реагування на конфліктні ситуації.

Зупинившись у якій-небудь миті, всі відтворюють, як в неї потрапили.

- **Наше радіо**

МЕТА: формування адекватних способів реагування на конфліктні ситуації.

- Увага! Діти, потрібна ваша допомога. Учень Іванов не слухає вихователя, сперечається з учнями, грубіянить. Спосіб з'ясування відносин – бійка. Бесіди та умовляння на нього не діють.

- Порадьте, як допомогти Іванову виправити свою поведінку та налагодити стосунки з іншими.

- **Коло вибору – вправа для подолання конфліктів**

Мета: формування адекватних способів реагування на конфліктні ситуації.

Це вправа подолання конфліктів, які виникають і у моїх школярів. За цією методикою я використовую декілька варіантів виходу із ситуації, наприклад:

- Домовся
- Обговори
- Почекай і охолонь
- Попроси вибачення
- Переключись на інше
- Зупинись
- Залиш так, як є
- Зіграй у гру

Ці слова кріплю на пелюстках паперових заготовок та розмішую у побутовій кімнаті (по колу, наприклад у формі квітки). Кожен учень використовує цю вправу, коли виникає потреба.

Наведені прийоми спонукають дітей з інтелектуальними можливостями до використання різних стратегій поведінки, адекватних ситуацій.

На основі практичного досвіду роботи в спеціальній школі - інтернаті сформуємо кілька рекомендацій для організації виховного процесу, які допоможуть підвищити ефективність моральних компетентностей, а саме:

1. Планую й організую виховний процес у своїй виховній групі так, щоб діти, засвоюючи певну суму знань, умінь, навичок і звичок, могли самостійно систематизувати виховний матеріал (знайти вихід з певної життєвої ситуації).

2. Постійно підвищую вимоги до поведінки дітей залежно від віку та особливостей психофізичного розвитку. Допомагаю дітям вирішувати суб'єктивні суперечності під час вибору тієї чи іншої манери поведінки (наприклад, не завжди "ціль виправдовує засоби"), поступово доповнюю виховний процес новими ситуативними та ігровими елементами для вияву певних тенденцій поведінки.

3. Відповідно до індивідуального розвитку посилюю аналітико-синтетичну діяльність учнів з вадами інтелекту. Постійно звертаю увагу на розвиток у дітей з інтелектуальними порушеннями розуміння поведінки (власної та оточуючих), розвиваючи вміння застосовувати здобуті знання про норми та правила поведінки; посилюю контрольні дії шляхом їх усної мотивації (чому саме цей тип поведінки? та ін.), що надалі стане фундаментом для виникнення їхньої внутрішньомовної мотивації та самоконтролю дій.

4. Даю учням з вадами інтелекту яскраві приклади поведінкових реакцій, на основі яких засвоюватимуться норми поведінки та формуватимуться відповідні навички і звички. Постійно навчаю кожну дитину з інтелектуальними порушеннями у своїй виховній групі виховувати звичку визначати причинно-наслідкові зв'язки між життєвою ситуацією та можливими формами поведінки. Це дасть змогу в подальшому переносити здобуті знання на аналогічну життєву ситуацію.

Обов'язковою умовою корекційної роботи є участь кожної дитини у кожній комунікативно-ситуативній вправі, жодна дитина не має бути обділена увагою. Під час виконання завдань не треба сварити дитину за неправильні дії, обов'язково потрібно знайти, за що можна було б похвалити: активність, старанність. Необхідно уникати примусу, якщо діти відволікаються, помиляються. Це означає, що вони просто втомилися, і тому краще переключити їхню увагу, дати їм можливість відпочити.

Отже, працюючи над темою "Використання комунікативно-ситуативних вправ для розвитку моральних компетентностей у дітей з інтелектуальними порушеннями", забезпечую організацію цілеспрямованого корекційно виховного впливу на особистість учнів з метою формування

необхідних якостей у поєднанні з організацією повсякденного життя та діяльністю. У своїй роботі керуюся необхідністю використання комунікативно-ситуативних вправ під час здійснення індивідуального та диференційованого підходу до виховання моральних компетентностей, сповна реалізуючи корекційний потенціал виховного впливу на особистість дитини з інтелектуальними порушеннями, поступово формую у дітей з інтелектуальними порушеннями якості особистості, здатної до комунікативної діяльності: уважність, урівноваженість, лагідність, почуття такту, терплячість, емоційність, справедливість, оптимістичність, доброзичливість, організованість.

Ці здібності знадобляться учням з інтелектуальними порушеннями для подальшого особистого розвитку, здобуття освіти і до активної участі у житті суспільства.

Список використаних джерел і літератури

- 1.Бех І.Д. Принципи організації виховного процесу у спеціальних школах // Початкова школа.– 1995. – № 2. – С. 6–8.
- 2.Бурлака Н.В., Яковлева І.В. Сучасні проблеми соціалізації та інтеграції дітей з особливими потребами.
- 3.Висоцька А. Особливості виховного процесу у спеціальних закладах для дітей з порушенням психофізичного розвитку// Дефектологія. – 2010. – № 2.
- 4.Воспитательная работа во вспомогательной школе / Под ред.. В.Ф. Мачихиной. – М.: Просвещение, 1980.
- 5.Гречко Л. Соціальна ситуація розвитку дітей з психофізичними вадами в різних типах закладів.
- 6.Кот М.З. Теорія і методика виховної роботи у допоміжній школі. – К., 1998.
- 7.Кобзар Б. С. Специфіка позаурочної виховної роботи з учнями шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків / Б. С. Кобзар, Є. П. Постовойтов. – К. : Стилос, 1997.
- 8.Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции.– Славянск: СГПИ, 2001.
- 9.Миронова С.П. Сучасні підходи до морального виховання учнів з вадами інтелекту. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/26_SSN_2010/Pedagogica/71684.doc.htm
- 10.Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Підручник. – Частина I і II. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007.